

Török Tamás[1]: Nótári Tamás: A magyar szerzői jog fejlődése. Szeged, Lectum Kiadó, 2010. 332 oldal

Debreceni Jogi Műhely, 2011. évi (VIII. évfolyam) 1. szám (2011. január) 45-48.

A Lectum Kiadó gondozásában látott napvilágot Nótári Tamás A magyar szerzői jog fejlődése című monográfiája, amely e jogág magyarországi fejlődését mutatja be a 19. századi kezdetektől a hatályos hazai és uniós szabályozásig. A szerzői jogi kialakulása Nótári szerint három tényezőre vezethető vissza: a könyvnyomtatás feltalálására, amely lehetővé tette a szellemi alkotások addig nem látott mértékű sokszorosítását; az individualizmus újkori megjelenésére, amivel az alkotó kilépett a középkor névtelenségéből szellemi individuummá válva; valamint az a társadalmi igény, hogy az alkotó szellemi produktuma tulajdonosának tekinthesse magát.[2] A magyar szerzői jog fejlődése azt az utat elemzi, hogy hazánkban e három tényező megjelenése után milyen – olykor rögzös – utat járt be a jogfejlődés, amíg eljutott az szerzők jogvédelmének megteremtéséig, illetve a mai szabályozásig. A munka első négy fejezete az európai jogalkotás és a nemzetközi egyezmények, valamint a hazai szerzői jogi törvények megalkotásának bemutatása mellett a magyar szerzői jog megalkotására és reformjára irányuló kísérletekre helyezi a hangsúlyt, a munka igen terjedelmes ötödik fejezete pedig a szerzői jog intézményeinek fejlődését, ezek belső történetét elemzi a négy magyar szerzői jogi törvény tükrében.

A szellemi alkotást létrehozó embert már a római jog is részesítette ugyan valamiféle védelemben, azonban Rómában nem alakult ki önálló szerzői jog, illetve a római jogtudomány nem jutott el a „szellemi tulajdon” fogalmának megalkotásáig. A reneszánsz idején az első, a szellemi alkotások jogi védelmének előzményének tekinthető intézkedésnek az uralkodói privilégiumok tekinthetők, amely kizárólagos, ám minden esetben csak egyéni engedélyt adott bizonyos művek kinyomtatására, és megtiltotta az engedély nélküli utánnyomást. Magyarországon az első ilyen privilégiumlevelet 1584-ben a nagyszombati főiskola kapta meg, amellyel elnyerte a Corpus Iuris Hungarici kizárólagos kiadási jogát; a privilégium továbbá 10 márkára rendelte büntetni a más általi utánnyomást és jogtalan árusítást.[3] Az első, a nyomtatás szabadságát garantáló általános érvényű szabály az 1766-ban Svédországban megszületett rendelet volt, amely – a vallási tartalmú és az állam biztonságára veszélyesnek ítélt munkák kivételével – megszüntette a cenzúrát, és engedélyezte a szabad könyvnyomtatást.[4] A modern szerzői jogi modell első megjelenését Stuart Anna 1907-es statútumához lehet kötni, amely kétszer tizennégy évre kizárólagos és átruházható jogot biztosított a szerzőnek az által létrehozott művön.[5] Az Egyesült Államokban 1790-ben, majd 1831-ben alkottak meg hasonló tartamú szabályozást. Franciaországban 1791-ben és 1793-ban biztosították a szerzők számára a művükhöz fűződő jogot azt a szerző halála után legfeljebb tíz évre kiterjesztve, 1810-ben a francia jogalkotás ezt az időt a szerző haláltól számított húsz évre emelte. Német területen az első szerzői jogi törvény Poroszországban csak jóval az ALR után, 1837-ben született meg, Bajorországban csak 1865-ben alkottak önálló szerzői jogi törvényt.[6]

Fontos lépéseket jelentettek a szerzői jog fejlődése szempontjából a nemzetközi egyezmények. Először egy Párizsban üléselő értekezleten 1858-ban került tárgyalásra a szerzői jog nemzetközi szintű szabályozása, majd Victor Hugo elnöklete alatt 1878-ban megalakult az Association Littéraire Internationale. 1886-ban született meg az eredetileg kilenc ország által aláírt, azóta számos Berni Egyezmény, amelyhez Magyarország 1922-ben csatlakozott. A Berni Egyezmény alapelveként rögzítette a külföldi műveknek a belföldiekkel való azonos elbírálásának elvét, az alakszerűtlenség elvét, valamint az oltalmak függetlenségének elvét, megalkotta továbbá a mű fogalmát, a jogosult meghatározását, a szerző személyiségi és vagyoni minimumjogait. Az egyezmények ma már több mint

százötven ország a tagja. Hét ízben került felülvizsgálatra, a magyar törvényhozás az egyezmény Párizsban 1971-ben felülvizsgált szövegét az 1975. évi 4. tvr.-rel emelte be a hazai jogrendbe. 1952-ben Genfben írták alá az Egyetemes Szerzői Jogi Egyezményt az ENSZ égisze alatt, amelynek legfőbb érdeme az alakiságtól mentes szerzői jogvédelem biztosítása volt a külföldi művek számára; ennek 1971-ben Párizsban felülvizsgált szövegének kihirdetéséről az 1975. évi 3. tvr. gondoskodott.[7]

Magyarországon a szerzői jog szabályozása erősen az osztrákhhoz kötődött, kiindulópontjának a Takács Ádám református lelkész által a törvényhozókhoz intézett felkiáltás tekinthető, amelyben felhívta a Helytartótanács figyelmét arra, hogy „a halotti beszédeit kiadó Paczkó pesti nyomdász munkáját megbecstelenítve Landerer nyomdász az egész kötetet utánnomta, ... az ezzel okozott kár miatt Paczkó elállt attól, hogy a második kötetet is kiadja, félvén, hogy azt Landerer ismét elorozza”. [8] A Helytartótanács 1793-ban királyi rendelet bocsátott ki e tárgyban, ami nem volt más, mint az 1775-ös osztrák rendelet megismétlése, ami a belföldi utánnomást büntette, valamint a jogvédelmet az író jogutódjára is kiterjesztette, azt azonban nem szabályozta, hogy ez a védelmi idő meddig áll fenn. Egy 1831-es királyi rendelet e védelmet a „rajzolatokra és rézmetszetekre” is kiterjesztette. A szerzői jog szabályozására az első érdemi javaslatot Toldy Ferenc tette meg két, 1838-ban és 1840-ben megjelent tanulmányában, [9] amelyben definiálja az „írói tulajdonjogot”, a bitorlást és számos kapcsolódó kérdést, valamint lehetőségeket vetett fel ezek törvényalkotás útján történő szabályozására. [10]

Az első szerzői jogi törvényjavaslatot Szemere Bertalan mint országgyűlési képviselő terjesztette elő 1844-ben, [11] amit mind a képviselőknél, mind a Főrendi Táblánál elfogadásra talált, ám az uralkodó nem szentesítette, mivel már folyamatban volt egy összbirodalmi szerzői jogi páatens kidolgozása, amelyet majd 1852-ben Magyarországra is kiterjesztettek, és egésze 1861-ig hatályban is maradt. Szemere meghatározta az szerzői mű fogalmát, a védelmi időt ötven évben akarta rögzíteni, részletesen szolt a bitorlás eseteiről és az ennek elbírálására szolgáló eljárásról, valamint a bitorlás szankciójáról, továbbá külön fejezetet szentelt a képzőművészet bizonyos alkotásai védelmének is. Érdemes megemlíteni, hogy a szerzői jog megsértésének elbírálása során nagy szerepet kívánt biztosítani az eljárásba kötelezően bevonandó szakértői széknek. Javaslatára szerint a szakértői szék tizenegy tagját a Magyar Tudományos Akadémia nagygyűlése évenként válassza meg, közülük négynek akadémiai tagnak kellett volna lennie, háromnak írónak vagy és művésznek, a tagok között két „könyvárus” és két „kép-, illetve zeneárusok” foglalt volna helyet. [12] Figyelemreméltó, hogy a hazai jogalkotási tervezetek közül nagy valószínűséggel a Szemere-féle javaslatban fordul elő először a szakértői tevékenység pontosabb körülírása, valamint a szakértők eljárási szerepének tisztázása.

Első szerzői jogi törvényünk megalkotására közel húsz esztendővel a kiegyezés után került sor, amelynek alapját többek között az 1870-es német szerzői jogi törvény szolgáltatta. Időközben az egységessé vált német törvényhozás folytatta a szerzői jog kodifikálását. A törvénytervezet szövegét Arany László készítette el, amit Pauler Tivadar igazságügy-miniszter 1882-ben a képviselőház elé terjesztett. Az igazságügyi bizottság jelentését Apáthy István mint előadó 1883-ban benyújtotta a képviselőházhoz, amely a javaslatot 1884. márciusában elfogadta. A főrendiház szintén elfogadta a javaslatot, az uralkodói szentesítésre 1884. április 26-án került sor. Mindezek alapján 1884. május 4-én az Országos Törvénytárban 1884. évi XVI. törvénycikként került kihirdetésre. [13] E törvény kapcsán került sor a Magyar Jogászegyletben 1906-ban egy igen termékeny vitára [14], amit Nótári részletesen eleméz. [15] A vitában a kor jelentős, a szerzői joggal az elmélet és a gyakorlat szintjén egyaránt foglalkozó szakemberei vettek részt, név szerint Márton Miksa ügyvéd, újságíró és színházi ügynökségvezető; Kenedi Géza, a szerzői jogi törvény kommentárjának szerzője [16]; Szalai Emil, a Magyar Színpadi Szerzők Egyesületének titkára, több szerzői jogi munka –

többek között az 1921-es szerzői jogi törvény kommentárjának – szerzője^[17]; Marton Sándor, a magyar irodalmi és színpadi művek külföldi képviselőjét ellátó ügyvéd; valamint Fényes Samu ügyvéd és újságíró.^[18]

A magyar szerzői jog későbbi újrakodifikálását az tette szükségessé, hogy megteremtődjenek a Berni Unió Egyezményéhez történő csatlakozás belső jogi feltételei. Az 1921. évi LIV. törvénycikk összhangba hozta szerzői jogunkat az egyezmény akkori szövegével, továbbá a technikai fejlődés eredményeire is tekintettel volt a szabályozásban.^[19] Ilyen technikai újítás volt a film, amely minden esetben több szerzői alkotás felhasználásával készül, és kollektív tevékenység eredményének minősül, azonban mint egységes alkotás kerül a közönség elé: az 1921-es szerzői jogi törvény egyfelől elismerte a film alkotásában közreműködő szerzők jogait, másfelől feljogosította a filmgyárat, hogy vagyoni jogait harmadik személyekkel szemben jogutódként kizárólag gyakorolhassa. A filmre vonatkozó részletes és korszerű szabályozás megfelelő jogi alapot biztosított a két világháború közti magyar filmgyártás felvirágzásához.^[20] Nótári munkája azonban nem kizárólag jogtörténeti igénnyel lép fel, elemzi az 1969. évi III. törvény és az 1999. évi LXXVI. törvény megalkotásának körülményeit, okait és újításait is, az utóbbi esetében részletes kitekintéssel az uniós joganyagra.^[21]

A munka második része a szerzői jog egyes intézményeit elemzi, vagyis a szerzői személyhez fűződő és vagyoni jogait, a szerzői jog korlátait, a felhasználási szerződést, az egyes műfajokra (irodalmi művek, színpadi művek, zeneművek, filmek és egyéb audiovizuális művek, műszaki, képző- és iparművészeti alkotások, fényképek) vonatkozó rendelkezéseket, a szomszédos jogokat, a szerzői jog megsértésének kérdéskörét, a szerzői jog bitorlását, az ehhez fűződő szankciókat, az eljárási és elévülési szabályokat. Ezen intézmények elemzését következetesen és kiegyenlített terjedelemben végigviszi a négy szerzői jogi törvényen – figyelembe véve a joggyakorlatot is –, vagyis a jogtörténeti elemzést a szerzői jog belső dogmatikájának láncolatára fűzi fel, teret szentelve a szerzői jog lehetséges jövőbeni fejlődési irányainak és az uniós jogalkotás behatásának a magyar szerzői jogban.

Nótári Tamás munkája többek között azért figyelemreméltó alkotás, mert a hazai szakirodalomban először mutatja be teljes körűen a magyar szerzői jog fejlődéstörténetét mind tudomány-, mind kodifikáció-, mind pedig szabályozástörténeti szempontból, azonban mégsem tisztán jogtörténeti munka, hiszen a történeti résszel azonos súllyal elemzi a hatályos szabályozást is mintegy intézményfejlődési ívet vonva a 19.-től a 21. századig.

[1] Egyetemi tanársegéd, BCE KTK

[2] Nótári: i. m. 9.

[3] Nótári: i. m. 21.

[4] Nótári: i. m. 10.

[5] Nótári: i. m. 22.

[6] Nótári: i. m. 23. sk.

[7] Nótári: i. m. 27.

[8] Nótári: i. m. 38.

[9] Toldy F.: Néhány szó az írói tulajdonról. Athenaeum 1838. 705–717; Az írói tulajdonról. Budapesti Szemle 1840. 157–237.

[10] Nótári: i. m. 35. ssk.

[11] Ennek szövegét lásd Balogh E.: A Szemere-féle szerzői jogi törvényjavaslat. In: Ruszoly J. (szerk.): Szemere Bertalan és kora I. Miskolc, 1991. 149–172.

[12] Nótári: i. m. 41. ssk.

[13] Nótári: i. m. 82.

[14] Szladits K. (szerk.): A szerzői jogról szóló törvény reformja. A Magyar Jogászegyletben 1906. évi március havában tartott vita. Márton Miksa, Kenedi Géza, Szalai Emil, Marton Sándor és Fényes Samu felszólalásaival. Budapest, 1906.

[15] Nótári: i. m. 51. ssk.

[16] Kenedi G.: A magyar szerzői jog. Budapest, 1908.

[17] Szalai E.: A magyar szerzői jog magyarázata. Budapest, 1922; Szalai E.: A Berni Únio-Egyezmény magyarázata. Budapest, 1922.

[18] Fényes Samu ültette át először magyar nyelvre Nietzsche Also sprach Zarathustra című művét.

[19] Nótári: i. m. 32. skk.

[20] Nótári: i. m. 173. skk.

[21] Nótári: i. m. 32. skk.